

Recenzija rukopisa monografije "Netolerancija na neizvesnost i dvosmislenost - konstrukti i merenje", autorke Ivane Pedović

Prof. dr Siniša Lakić, Filozofski fakultet Univerziteta u Banjoj Luci

Monografija "Netolerancija na neizvesnost i dvosmislenost - konstrukti i merenje" dr Ivane Pedović predstavlja obuhvatnu i sistematičnu obradu dva međusobno povezana, ali distinktna konstrukta koji su u poslednjih nekoliko decenija zadobili značajno mjesto u razumijevanju individualnih razlika, emocionalne regulacije i adaptacije na promjene. Ovo je prvo djelo koje na našem jezičkom prostoru integriše razučenu međunarodnu literaturu o netoleranciji na dvosmislenost (ND) i netoleranciji na neizvjesnost (NN), pruža pregled mjernog instrumentarijuma i demonstrira primjenu ovih konstrukata u sedam različitih psiholoških oblasti.

Monografija počinje pregledom teorijskih okvira i pojmovnim razgraničavanjem netolerancije na dvosmislenost i netolerancije na neizvjesnost. Autorka polazi od istorijskih korijena – pionirskog rada Frenkel-Brunswik o ND u kontekstu socijalne psihologije – a zatim prelazi na savremenije konceptualizacije, prikazujući kako su ovi konstrukti evoluirali iz različitih tradicija. Posebno je vrijedan pažnje odjeljak o odnosu između ND i NN, gdje se na osnovu pregleda empirijskih studija zaključuje da, iako povezani (korelacije u rasponu .40-.60), ovi konstrukti pokazuju distinktno karakteristike. Dok se netolerancija na dvosmislenost odnosi na reakciju na nejasnoću sadašnjeg stimulusa, netolerancija na neizvjesnost odnosi se na averziju prema nepredvidivim budućim ishodima. Ovakva jasnoća u razgraničavanju je nužna jer se, kao što autorka sama primjećuje, u empirijskoj praksi ova distinkcija često gubi, što dovodi do teorijske konfuzije i problema pri mjerenju. Istovremeno, naglašava se da postoji konvergencija ka zajedničkom meta-konstruktu: negativnom odnosu prema informacionom deficitu.

U sljedećem odjeljku prikazuju se srodni konstrukti (tj. potreba za kognitivnim zatvaranjem, rigidnost, dogmatizam, orijentaciju ka neizvjesnosti, strah od nepoznatog, potreba za epistemičkom kontrolom, averzija prema nejasnoći). Taj segment nije puko nabranje sličnih koncepata, već pažljivo diferenciranje koje rasvjetljava kako se ovi konstrukti preklapaju, ali i u čemu se odražavaju njihove specifičnosti. Čitajući ovo poglavlje, čitaoci prolaze kroz šumu konstrukata koji naseljavaju datu oblast psihologije individualnih razlika, te dobijaju preciznu mapu koja ih onda odvodi u veze sa opštijim psihološkim konstruktima (crte ličnosti u okviru Velikih pet, autoritarnost, predrasude, inteligencija).

Segment o mjerenju netolerancije na dvosmislenost i neizvjesnost je dio monografije fokusiran na metodološku stranu. Autorka sistematično predstavlja ključne instrumente – od Budnerove TAS skale za ND, preko MAT-50, MSTAT-I, MAAS, SAIS-7, TFA do IUI, NIU, NN-11 i IUS upitnika i njegovih revidiranih verzija za NN. Pritom, skale nisu tek opisane, nego se kritički prezentuju njihove psihometrijske karakteristike sa naročitim osvrtom na njihovu dimenzionalnost, te probleme sa kojima se istraživači suočavaju pri njihovoj primjeni. Posebno je korisno što se ukazuje na terminološko-metodološku neujednačenost između instrumenata, kao i na problematičnost stavki koje miješaju sadašnju dvosmislenost i buduću neizvjesnost. Time ovaj segment postaje referentan izvor za sve koji planiraju provoditi empirijska istraživanja u ovoj oblasti.

Ono što čini ovu monografiju jedinstvenom jeste sistematično razmatranje konstrukata NN i ND u kontekstu sedam različitih oblasti psihologije. Ovaj višedomenski pristup je vrlo ambiciozan i predstavlja značajan doprinos koji prevazilazi puko sumiranje postojećih nalaza. Autorka pokazuje kako dati konstrukti funkcionišu kao eksplanatorni faktori u kliničkoj psihologiji (povezanih sa anksioznim poremećajima, depresijom, opsesivno-kompulzivnim poremećajem, poremećajima ishrane), kako oni utiču na kognitivne procese (donošenja odluka, kognitivna fleksibilnost i korištenje heuristika), kako moderiraju učenje i akademsko postignuće, te kako oblikuju socijalne stavove, predrasude i reakcije na organizacione promjene. Dodatnu pažnju izazivaju tri segmenta. Prvi od njih je segment o ulozi kulture u oblikovanju tolerancije na

neizvjesnost i dvosmislenost (Hofstedeove dimenzije, razlike Zapad-Istok, individualističke naspram kolektivističkih zajednica) što uvrštava važnu perspektivu, jer se podsjeća da NN i ND nisu posve univerzalni, već društveno oblikovani fenomeni. Drugo inovativno poglavlje je ono o primjeni u psihologiji sporta. Korištenje sportskog konteksta kao "prirodnog laboratorija neizvjesnosti" je izuzetno slikovito i efektno, a potencijali intervencija (kognitivni trening, mentalno kontrastiranje, tehnike pune svjesnosti) daju konkretnije smjernice za praktičare. Treći specifičan segment se tiče primjene u kontekstu romantičnih partnerskih veza. Bogati prikaz veza NN i ND sa kvalitetom emocionalnih veza i različitim vidovima intimnih odnosa otvara nove uvide i razmišljanja o praktičnim intervencijama koje su prikazane, iako u nešto skromnijoj mjeri. Ovo se ne može smatrati propustom autorke, nego se jednostavno radi o dostignutom stanju znanja u datom domenu.

U kratkom zaključnom poglavlju "Predlozi za buduća istraživanja i unapređenje merenja" istovremeno se argumentovano predlažu pravci za dalje istraživanja konstrukata. Autorka sumira ključne nedostatke trenutnog stanja i predlaže prioritete korake za buduća istraživače: finalnu teorijsku konsolidaciju konstrukata, sistematsko ispitivanje kulturnih uticaja, kao i invarijantnosti instrumenata, mutlidisciplinarno integrisanje različitih nivoa analize koje sežu od neurobioloških do sociokognitivnih, te korištenje naprednih statističkih tehnika za ispitivanje latentne strukture koje dosad nisu bile upotrebljavane. Sami završetak knjige svjedoči o tome da se radi o oblasti koja je sama po sebi u teorijskoj i metodološkoj tranziciji, te da je autorka izabrala dobru vremensku tačku, odnosno da je upravo sada bio pravi trenutak da se napiše ovako obuhvatan pregled stanja.

Kada su u pitanju tehnički detalji, monografija je, stilski gledano, napisana jezikom koji je stručan i precizan, ali pristupačan tako da je čitanje otvoreno i za širu publiku, a ne samo istraživače u ovoj oblasti. Lista referenci je impresivna i aktuelna i obuhvata radove od sada već klasičnih studija do najnovijih nalaza. Struktura je pažljivo birana i u potpunosti prati logiku adekvatnog tretmana teme, idući od opštih aspekata ka pojedinačnim i aplikativnim oblastima.

Moje mišljenje je da je autorka monografije „Netolerancija na neizvesnost i dvosmislenost - konstrukti i merenje" uspjela sačiniti posebno djelo koje demonstrira relevantnost NN i ND kroz spektar psiholoških disciplina, te premoštava jaz između visoko teoretskog tretmana i prakse psihologa. Evidentan je trud da se ovi konstrukti, koji su često ostajali u domenu fundamentalnih istraživanja individualnih razlika, konačno učine vidljivim i primjenjivim i za kliničare, obrazovne, organizacione i sportske psihologe. Potpuno sam saglasan sa riječima autorke koja eksplicitno artikuliše zaključnu rečenicu na sljedeći način: "U vremenu koje karakterišu ubrzane promene, informacijska preplavljenost i društvena fragmentacija, istraživanje načina na koje ljudi podnose neizvesnost postaje ne samo akademsko pitanje, već i pitanje psihološkog opstanka i kolektivne otpornosti." Vjerujem zato da će ova monografija izvrsno poslužiti kao referentno djelo i početna tačka za istraživače koji se budu bavili istraživanjem (ne)tolerancije na dvosmislenost i neizvjesnost. Uz to, monografija ima i pedagoški potencijal; naime, smatram da može biti korisna i kao literatura studentima psihologije na višim godinama studija koji žele da dublje razumiju ove konstrukte i njihovu moguću primjenu.

S obzirom na sve gore navedeno, preporučujem objavljivanje rukopisa u cjelini i štampanje istog, bez izmjena, kao naučne monografije.

U Banjoj Luci, 20.11.____ 2025. godine

Prof. dr Siniša Lakić
sinisa.lakic@ff.unibl.org